

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szakszolgálati ága a „határszéli csendőrség”

Létrejötte

A m. kir. csendőrség azon őrsői, amelyek területileg az országhatárok közelében feküdtek, minden időben bizonyos határvédő feladatokat is elláttak. Kötelességük volt pl. a határvonal jogosulatlan átlépését, árúk, fegyverek, iratok átcsempészését, állami berendezések, határjelek megrongálását, kémkedést megakadályozni, és kapcsolatot fenntartani a határszéli szolgálatot rendszeresen ellátó szervekkel.¹

1891. és 1919. között viszont a m. kir. csendőrségen belül működött egy speciális „határszéli csendőrség” elnevezésű szolgálati ágazat is, amely az állomány 11.35% -át tette ki,² s amely a Magyar Királyi Csendőrség első folyamatosan működő szolgálati ága volt (a táborig csendőrség csak a hadra kelt seregekben látta el a rendfenntartási teendőket). Ezen szakszolgálati ág létrehozását megelőzően a Magyar Királyi Belügyminisztérium Oláh Ödön csendőr ezredet küldte ki tanulmányútra az Osztrák Császárságba és az Osztrák Császárság valamint a Magyar Királyság közös igazgatása alatt álló Bosznia-Hercegovinába az ottani csendőrségek határőrizeti tevékenységének tanulmányozása céljából. Ezen tapasztalatok adaptálása nyomán hozták létre a Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szakszolgálatát.

Feladatköre és működése

A határszéli csendőr őrsők működési területükön feleltek a közbiztonságért is és ezen szokványos feladatuk *mellett* látták el a határőrizeti teendőket is a Magyar Királyság útlevélköteles határszakaszain, azaz a magyar-román és a magyar-szerb határon: az úgynevezett zöldhatárőrizeti teendőket, valamint a határforgalom ellenőrzését. A határszéli csendőrök szolgálatellátásuk során azonban nem csupán elfogták a tiltott határátlépőket, hanem — szükség esetén — meg is védték azokat. Parancsba kapták ugyanis, hogy a Romániai pogromok elől menekülő zsidó lakosságot bárhol és bármikor át kell engedni a határon függetlenül attól, hogy rendelkeznek vagy sem érvényes utiokmányokkal. A magyar csendőrök nem egyszer tűzharcban verték vissza a Magyar Királyság határán a menekülő zsidókat üldöző csoportokat.³

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálatot is teljesítő alakulatainál — a kikülönített törzstisztek mellett — speciális szervezeti elemként működtek a nyári őrsők. A nyári őrsők a hó elolvadása és leesése közötti időben tevékenykedtek a Kárpátok hágóin. Személyi állományukat és felszerelésüket az anyaőrsők biztosították. A hó leesésétől elolvadásáig a nyári őrsőn szolgálatot teljesítő csendőrök az anyaőrsőre tértek vissza, amelynek a személyi állományába tartoztak. Erre az időre a nyári őrsők épületeit bezárták, amelyek télen amúgy is megközelíthetetlenek voltak. A szerb és a román határon a XIX-XX. század fordulóján 176 határszéli csendőr őrs működött 56 nyári őrsrel, ahol 1 392 fő csendőr teljesített szolgálatot. Ez a létszám a 12 000 fős Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának 11.35% -át tette ki.⁴

A határszéli csendőrség még egy specifikummal rendelkezett, amely tevékenységének az egyediségéhez járult hozzá. Speciális viszony fűzte a hírszerzéshez. Az 1867-1918 között fennálló Osztrák-Magyar Monarchia lényegében két állam az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság szövetségeként funkcionált. Ebben az államszövetségben a két szuverén ország egyes ügyeit közösen intézte. A közös ügyek közé tartozott a hadügy. A hírszerzés pedig a hadügy részeként működött. A két tagállam a katonai hírszerzésen kívüli önálló hírszerzéssel nem rendelkezett. A haderő hadtestparancsnokságai a hadműveleti irányokba eső államokban folytattak hírszerzést. A hadtestparancsnokságok vezérkari osztályainak az alárendeltségébe tartoztak a hírszerző főállomások, amelyeket az Osztrák-Magyar Monarchia teljes területére kiterjedően a közös hadügyi tárca szervezetében működő központi hírszerző hivatal fogott össze, ellátva a szakmai irányításukat is. A Magyar Királyi Csendőrség határszéli csapatai a területileg illetékes hadtestparancsnokságok felderítő főállomásaival álltak kapcsolatban. Feladatukat alkotta a határt átlépő kémek kiszűrése és figyelemmel kísérése, illetve azoknak a hatósági területükről való távozásuk esetén a figyelés átadása a területileg illetékes rendvédelmi szervezeteknek. E mellett át kellett segíteniük az országhatárt titokban átlépő

hazai felderítőket. Be kellett szervezniük a határforgalomban résztvevők közül az arra alkalmas személyeket, akik információkat szereztek a túloldali közlekedési infrastruktúráról valamint a nagyobb létszám befogadására alkalmas épületekről és a jelentősebb raktárakról, továbbá a határmenti fegyveres szervezetek létszámáról, fegyverzetéről és felszereléséről stb. a határszéli csendőrök minden bizonnyal jól végezheték feladataikat, mivel a felderítő főállomások több esetben terjesztettek fel legfelsőbb elismerésre a határszéli csendőrség személyi állományába tartozó személyeket.⁵

A Magyar Királyi Csendőrségnél a szolgálatot döntően kétfős járőrök látták el. A járőrök számára meghatározták a menetvonalat, a figyelési pontokat, a pihenőhelyeket és az egyes helyeken eltölthető idő hosszát, illetve a menetidő hosszát is. A határszéli csendőrség szolgálatellátása ettől az általános helyzettől csupán annyiban tért el, hogy számukra csak a szolgálati időt és a figyelési pontokat határozták meg. A menetvonalakat és a menetidőt, valamint a figyelési pontokon eltöltött időt a járőrvezető határozta meg. A pihenőhelyet és a pihenési helyet azonban már — az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrökkel megegyezően — az őrsparancsnok határozta meg. A szolgálati idő 12-18 óra között mozgott. Ebből fakadóan a járőrök számára pihenőidőt és pihenő helyet határoztak meg. Az őrs működési területén pihenő helyek voltak kijelölve az épülettulajdonosokkal kötött megállapodások alapján. Ezek általában külön bejáratú helységek voltak a községházán, erdészházakban stb., ahol a járőrök tisztálkodhattak, szerelvényüket lazítva pihenhettek stb.

A kivételes hatalom időszakában (fegyveres konfliktus, illetve annak közvetlen veszélye esetén) a határszéli csendőrök szolgálati tevékenysége jelentősen módosult. 6-8 fős járőrökkel látták el ekkor a szolgálatukat a határszéli csendőrök. Ebben az időben feladatukat már nem csupán az illegális határátlépők elfogása alkotta, hanem meg kellett akadályozni az idegen hatalmak felderítőinek és diverzánsainak a cselekményeit is. Ebből fakadóan előtérbe került a közlekedési útvonalak sérülékeny szakaszainak (hidak, vasúti csomópontok), valamint a közigazgatási központok és raktárak védelme. Mozgósítás alkalmával a határszéli csendőr őrsök működési területén, vagy annak közelében élő lakosok az őrsökre vonultak be, katonai felszerelésüket is ott kapták meg. E mellett az ország belsejében a kijelölt csendőr alakulatok személyi állományának meghatározott részét is útba indították a határszéli csendőr őrsökre.

A határszéli csendőr őrsöket már békeidőben támpontokká építették ki. Az őrsök befogadóképességét megnövelték, hogy a rendszeresített békelétszám többszörösének a befogadására is alkalmassá váljanak. Lövészárkokkal és drótkadályokkal vették körül az őrsök épületegyütteseit, valamint a gyalogsági löfegyverek hatásos lőtávolságában az őrsök melletti területeket megtisztították a kilátást zavaró növényzettől és eltávolították a rejtett megközelítést elősegítő tereptárgyakat illetve alakzatokat.

Alárendeltsége

A határszéli csendőr őrsök — a kikülönített törzstiszteken keresztül — a területileg illetékes szegedi és brassói székhelyű csendőr kerületparancsnokságok alárendeltségébe tartoztak. A csendőr szakasz- és szárnyparancsnokságokat a határszéli csendőr őrsök irányításából kiiktatták. Mozgósítás esetén is a határszéli őrsparancsnok irányította működési területén a határ védelmét mindaddig, amíg az ország belsejéből a mozgósított haderő fel nem vonult a határra, ekkor a haderő tisztje vette át az irányítást, akinek az alárendeltségébe került a helyi tartalékosokkal megerősített őrs személyi állománya is. Abban az esetben ha harcokra került sor és azok a szomszédos állam területén folytatódtak az őrs a helyén maradt. Visszavonulás esetén az őrs a haderővel együtt vonult vissza. Miután a haderő felvonult a határra az ország belsejéből a határmenti csendőr őrsök megerősítésére vezényelt csendőrök visszatértek szolgálati helyükre.

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szakszolgálatának megvalósításában résztvevő csendőrök tehát — ellentétben a testületnek az ország belsejében szolgálatot ellátó tagjaival — a kivételes hatalom időszakában a haderő alárendeltségébe kerültek. Európában az első világháború előtt kétféle modell létezett. A porosz minta szerint háborúban a közigazgatás — annak részeként pedig a rendvédelem — feletti felügyeletet a haderő vette át. A britt minta szerint viszont a közigazgatás a polgári kormány alárendeltségében maradt, így az alkotmányos jogok korlátozásának teendői

(gyülekezés, szólásszabadság stb.) nem a haderőre, hanem a polgári közigazgatásra hárultak. Magyarországon a britt mintát követték. Mivel azonban a határmenti területek hadművelési területnek számítottak, ahol — a hátszágtól eltérően — a közigazgatás feletti felügyeltet a haderő gyakorolta, a térségben működő csendőr alakulatok, a többi rendvédelmi testület határmenti alakulataival megegyezően, a területileg illetékes katonai parancsnokság alárendeltségébe kerültek.⁶

Megszűnése

Mivel Románia az első világháború kezdetén nem lépett be a háborúba, a magyar-román határon nem állomásozott katonai erő. 1916-ban a meglepetésszerűen támadó román csapatok lényegében ellenállás nélkül hatoltak be Erdélybe. A határszéli csendőr őrsöket a román túlerő körbezárta és a csendőrök hősi ellenállása ellenére felszámolta. Azok a csendőrök, akiket a román támadás az őrsökon ért a haza védelme során hősi halált haltak. A román haderő kiűzése Magyarországról a határszéli csendőr őrsök személyi állománya számára már későn valósult meg.⁷

Dr. Parádi József MKCSBK részére írt összefoglalója alapján a honlapra rendezte dr. Kőrössyné Soltész Katalin

¹ Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. csendőrség számára (Szut.). s.n. Budapest, 1941. 230-231 p.

² - PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.

- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27.-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián.

³ - PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p.

⁴ - PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.

- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27.-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián.

⁵ - PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p. A tanulmány korábbi változata 1999. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat II. szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p.

⁶ - PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. II.köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design Kft.

- PARÁDI József: A határszéli csendőrség 1891-1918. *Rubicon*, XX.évf. (2010) 202.sz. Online plusz 11 p. <http://www.rubicon.hu>

⁷ - MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 4-6.p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.